

FSS:n lausunto KA 5/2018

Finlandssvenska Skolungdomsförbundet FSS kiittää kutsusta ja mahdollisuudesta tulla kommentoimaan kansalaisaloitetta maksuttomasta toisesta asteesta sivistysvaliokunnalle. Kansalaisaloite on osa kampanjaa jota olemme olleet tekemässä viimeiset kaksi vuotta.

Miksi Maksuton 2. aste?

Kampanja sai alkunsa osana Pelastakaa Lasten kansainvälistä Yhtäkään lasta ei jätetä-kampanjaa. Ensimmäisiin kokouksiin kokoontui opiskelijajärjestöjä ja vanhempien edustajia, koska jaamme yhteisen huolen. Kansalaisaloite on tehokas ja toimiva tapa nostaa esiin laajaa yhteistä huolta. Tämä huoli on se, että vaikka tiedämme toisen asteen koulutuksen merkityksestä nuoren tulevaisuutta ajatellen, kaikki maamme nuoret eivät vielä kukaan valmistu toisen asteen koulutuksesta. **Peräti 15 prosenttia 25-vuotiaista ei ole suorittanut toisen asteen koulutusta valmiiksi.**

Seuraava askel oli tietysti selvittää mitä syitä tämän suhteellisen korkean prosentin takana on, ja yksi selkeä, suhteellisen yksiselitteinen syy nousi esiin: se erottautui niistä ahdingoista mitä koetaan perus- ja kolmanteella asteella. **Toisella asteella opiskelijan tai hänen perheensä vastuulle jää koulutuksen materiaalikustannukset kokonaisuudessaan.** Perusasteella koulutuksen järjestäjä vastaa materiaalien hankinnasta, ja kolmannella asteella on käytössä mm. laajaa kirjastopalvelu.

Kysymys kuuluukin, miksi Suomessa, maksuttoman ja yhdenvertaisen koulutuksen mallimaassa, on olemassa noin kolmen vuoden koulutusaste jossa pitkälti alaikäiset opiskelijat joutuvat vastaamaan materiaalikustannuksista itse. Tiedämme, että kaikkien perheiden ja yksilöiden taloudelliset tilanteet eivät ole täysin samanlaisia. Tiedämme, että koulutus periytyy. Tiedämme, että kustannukset vaihtelevat koulujen, alojen, ja opintojen aloitusvuosien välillä. **Miksi me olemme silti päätyneet ratkaisuun, jossa nämä kustannukset jäävät opiskelijoiden ja perheiden vastuulle?**

Millaisista kustannuksista on kyse?

Lukion materiaalikustannukset voivat nousta 2 600 euroon asti. Jos opintonsa aloittaa vuotena kun käytössä oleva opetussuunnitelma on ollut käytössä jo jonkin aikaa, voi päästä halvemmalla, esimerkiksi ostamalla käytettyjä kirjoja. Jos aloittaa vuotena kun uusi opetussuunnitelma tulee käyttöön, **kustannukset voivat nousta jopa yli 2 600 euron.** Jokaiselta opiskelijalta oletetaan oman kannettavan tietokoneen omistamista. Tämän lisäksi opiskelija kustantaa myös tutkintomaksut, opetuksen lisätarvikkeet kuten laskimet sekä mahdolliset muut yllättävät kustannukset, kuten maksulliset liikuntatunnit.

Ammatillisen koulutuksen materiaalikustannuksia on vaikea mitata, sillä kustannukset vaihtelevat koulujen ja alojen välillä. Halvimpiin ammatillisiin tutkintoihin tarvitaan **parin sadan euron materiaalit**, kuten vaikka kannettava tietokone ja yksittäinen digikirja tai laskin. Kalliimmilla linjoilla työvaatteiden, työvälineiden ja tutkintomaksujen yhteenlaskettu hintalappu voi liikkua **jopa 3 000 eurossa.** Tämä tarkoittaa että jopa samassa rakennuksessa opiskelevat ammatilliset opiskelijat ovat keskenään eriarvoisessa

asemassa. Myös ammatillisessa koulutuksessa esiintyy yllättäviä kuluja, kuten koulujen perimiä materiaalmaksuja. Erona lukiokoulutukseen kukaan ei edes arvioi eri tutkintojen hintoja ja opiskelija tulee koulutukseen täysin tietämättä mitä hänen ja hänen perheensä oletetaan kustantavan. Usein ilmeneekin tilanteita, joissa **opiskelija ei ole tiennyt kustannuksista** ennen opiskeluiden alkua.

Lisäksi kaksoistutkinnon suorittajalle kasautuu tällä hetkellä sekä lukion että ammattillisen koulutuksen kustannukset, mitä tarkoittaa, ettei se vaihtoehto ole yhdenvertaisesti saatavilla kaikille.

Miten kustannukset vaikuttavat?

Vähävaraiselle perheelle tämä voi tarkoittaa **ettei lukioon tai tietylle alalle voi hakeutua lainkaan**. Se voi tarkoittaa että opiskelija menee lukioon, mutta opiskelee vain minimimäärän kursseja (75, vaikka olisi mahdollisesti halunnut/tarvinnut lisää kursseja tulevia opintoja varten) ja kirjoittaa minimimäärän aineita (neljä, vaikka olisi mahdollisesti halunnut/tarvinnut muita varmistaakseen pääsyn seuraaviin opintoihin). Se voi tarkoittaa että joutuu valitsemaan kursseja sen perusteella, missä halvimmat materiaalit on. Esimerkiksi espanjankirja voi maksaa jopa 80 euroa, ja pitkää matematiikkaa opiskelevalle laskimen osto on yli 100 euron lisäkustannus verrattuna lyhyeen matematiikkaan. Se voi tarkoittaa että metallialan opiskelija tekee fyysisesti pienemmän työtehtävän, koska joutuu itse kustantamaan raaka-aineen käytön. Se voi tarkoittaa että nuorella on varaa koulutukseen ainoastaan jos hän **lopettaa tärkeän harrastuksen** (monet urheilulajit maksavat useita satoja euroja vuodessa), mikä taas lisää **syryjäytymisen riskiä**. Se voi tarkoittaa, että joku **muu sisarus ei pääse toisen asteen koulutukseen** piiriin.

Miksi kohdennetut tuet eivät riitä?

Järjestelmä, jossa vähävaraisille (jonkun määritelmän mukaan) maksetaan korkeimpia tukia kuin muille ei tule koskaan olemaan täysin yhdenvertainen, eikä nosta kaikkia opiskelijoita samalle lähtöviivalle. Sellaisessa järjestelmässä opiskelijalla on suuri riski pudota tukiverkon reikien läpi, esimerkiksi jos perheessä on useampia lapsia jotka samanaikaisesti opiskelevat toisen asteen tutkintoa. Yksi tuloraja vanhemmalle, vanhemmille tai opiskelijalle itse ei kerro kaikkea perheen taloudellisesta tilanteesta.

On tilanteita joissa vakavarainen **vanhempi ei suostu maksamaan** tietyn koulutuksen materiaaleja, ja yrittää täten ohjata nuorta toiselle alalle/toiseen kouluun vasten tämän tahtoa. Tämä heikentää opiskelumotivaatiota ja hyvinvointia. On tilanteita, joissa opiskelijan omat rahat eivät riitä maksulliseen tuntiin, ja jätettyään tämän väliin se **näkyv arvosanoissa**. On tilanteita, joissa opiskelija menee tunneille ilman materiaaleja vuoden tai jakson alussa, ja tilanteita joissa tämä vaikuttaa sekä oppimiseen että arvosanoihin negatiivisesti. On tilanteita joissa vanhempien tuki materiaalikustannuksissa lakkaa samana päivänä kuin nuori täyttää 18 vuotta, eli usein kesken opintojen. On tilanteita joissa perheessä on useampia lapsia toisella asteella samaan aikaan, mutta tukiin pätevät samat tulorajat kuin perheille joissa vain yksi lapsi opiskelee toisella asteella. On tilanteita, joissa alaikäinen opiskelija joutuu muuttamaan pois kotoa päästäkseen tietyn alan koulutukseen tai tiettyyn erikoislukioon. Tällöin asuinkustannukset painavat opiskelijan tai perheen taloutta ja materiaalikustannukset vain lisäävät taloudellista taakkaa. On tilanteita, joissa rahat saadaan riittämään ainoastaan kun karsitaan jostain muusta hyvinvointia ja tasa-arvoa kohentavasta tekijästä, kuten **vapaa-ajasta tai harrastuksesta**.

Kustannukset **eivät jakaudu samalla tavalla kaikissa kouluissa ja kaikilla aloilla**, ja tämän takia yhdelle saattaisi jäädä enemmän rahaa käteen kun taas toisella tuki ei riitä kustannuksiin. Eri vuosina opintonsa aloittaneilla opiskelijoilla on eri määrä kustannuksia edessä. Eri kouluissa, samalla alalla opiskelevilla saattaa olla eri kustannuksia, kun kouluilla on erilaisia tapoja tukea opiskelijoita. Kaksoistutkintoa suorittavalla on huomattavasti isommat kustannukset kuin yhden tutkinnon suorittavalla. Lisäksi **suurimmat kustannukset** kasaantuvat usein **ensimmäisen vuoden alkuun** eivätkä todellakaan jakaudu tasaisesti koko opiskeluajalle kuukausittaiseksi menoksi.

Mitä muuta maksuton toinen aste ratkaisisi?

Nykyinen järjestelmämme on oppimateriaalikustantamojen ja työvälineitä myyvien kaupallisten toimijoiden liiketoimintaa. Tämä tarkoittaa että **hankintapäätöksen tekee koulutuksen järjestäjä, hintatason ja saatavuuden määrittää kaupallinen, voittoa tavoitteleva toimija, mutta kustannukset jäävät yksittäisen nuoren tai perheen hartioille**. Jälleenmyyntiä ei valvota eikä sille ole olemassa toimivaa, kattavaa järjestelmää. Kirjoja ja muita materiaaleja jää joillakuilla lojumaan nurkkiin koulutuksen päätyttyä, samalla kun toisilla rahat ei riitä seuraavaan jakson kirjoihin tai uusiin työkenkiin. Kun uusi opetussuunnitelma astuu voimaan, materiaaleja ei välttämättä edes löydy kirjakaupoista vielä. Muun muassa ruotsiksi käännettyt materiaalit ovat olleet useita viikkoja myöhässä, kun kustantajia ei painosteta tehokkaaseen tuotantoon ja siitä kärsivät ainoastaan opiskelijat.

Kun rahaa ei ole, **opinnot pitkittyvät tai jäävät kesken**. Syntyy taloudellisia huolia, stressiä ja mielenterveysongelmia. Opiskelija joutuu **karsimaan** vaihtoehtojaan alojen ja koulujen välillä jo yhdeksännellä luokalla. Opiskelija joutuu karsimaan harrastuksia ja muita vapaa-ajan menoja. Opiskelija joutuu karsimaan kursseja, koulutehtävien laajuuksia, tutkinnosta ja täten **tulevaisuuden vaihtoehtoista**. Opiskelija tai hänen perheensä voi joutua karsimaan **omista perustarpeistaan** kuten ruoasta tai jopa terveydenhuollosta.

Ainoa tapa varmistaa, että jokainen nuori voi suorittaa toisen asteen tutkinnon, on kaikille maksuton toiseen asteen koulutus. Mikään muu ratkaisu ei takaa, ettei kukaan putoaisi väliin tai ettei kukaan nuori olisi epätasa-arvoisessa asemassa verrattuna samanikäiseen. Perustuslain 16. pykälän mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykujensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Mikään muu järjestelmä ei varmista tätä.

Miten Maksuton 2. aste toteutuisi?

Tähän asti tehty selvitykset ovat pohjautunut siihen, että **nykyjärjestelmän kustannukset siirrettäisiin suoraan valtiolle tai kunnille**. Tätä emme missään nimessä halua, eikä tämä ratkaisisi niitä kestävyysongelmia mitä nykyinen kaupallinen järjestelmä tuottaa.

Mekaaninen, taloudellinen lisä opintotukeen kuten oppimateriaalilisä voisi pahimmassa tapauksessa **johtaa kohoaviin oppimateriaalihintoihin**, ja silloin verorahat menevät suoraan materiaalikustantajien taskuihin. Sama pätee, jos kaikille opiskelijoille annettaisiin

käteen jonkinlainen hyvitys materiaalikustannuksista. Tämän takia kansalaisaloite tavoittelee nimenomaan uutta, kestävämpää ratkaisua joka siirtäisi vastuun oppimateriaalien hankinnasta julkiselle sektorille, eikä tämä kustannusten osalta tarkoita samaa kuin nykyisten kustannusten siirto.

Esimerkkejä toteuttamistavoista

Olemme aikaisemmin esitelleet jo olemassa olevia ratkaisuja, joita voitaisiin laajentaa kaikkiin oppilaitoksiin. Nämä ratkaisut tulevat halvemmiksi ja ympäristöystävällisemmiksi. Esimerkkejä näistä ovat erilaiset materiaali pankit ja kirjastot, sekä fyysiset että digitaaliset.

Monilla ammatillisen koulutuksen aloilla voi **lainata materiaaleja** koulutehtäviin sekä koulussa että kotona käytettäväksi. Tämä on myös pedagoginen järjestelmä ja lisää tasa-arvoa, sillä kaikki voivat kokeilla kaikkia samoja laitteita. Samalla se merkitsee sitä, että oppilaitos voi ostaa suurempia määriä materiaalia halvemmalla yksittäisiin hankintoihin verrattuna, olipa kyse videokameroista, kokkiveitsistä tai metallista.

Siirrymme entistä enemmän kohti **digitaalisia opetusmateriaaleja**, jotka korvaavat suurelta osin fyysiset kirjat. Tämä on mielestämme kestävä suunta. Yhteisesti ostetut **ryhmälisenssit**, joita voidaan käyttää koko koulutuksen ajan ja jotka voidaan lainata tai lukea **online-kirjastosta**, ovat sekä taloudellisesti että ekologisesti kestävämpiä kuin se, että kaikki ostavat erikseen fyysisiä kirjoja. Tämä tukee myös koulujen välistä yhteistyötä, kun ne voivat vaihtaa keskenään materiaalia, vaikka fyysiset etäisyydet olisivat pitkiä. Samaa järjestelmää voidaan soveltaa ohjelmistoihin, joita tarvitaan ammatillisen koulutuksen eri aloilla.

Monet kunnat käyttävät myös **lainatietokoneita**, jotka koulu vuokraa tai lainaa toisen asteen opiskelijoille, ja valmistumisen jälkeen koneet voivat siirtyä seuraavalle käyttäjälle. Se toimii hyvin myös perheille, joissa on jo yksi tai useampi pöytäkone kotona, mutta jossa kannettavan tietokoneen lisäkustannukset vaikeuttavat taloudellista tilannetta.

Tämän tyyppisten ratkaisujen käyttöönotto vaatisi, että materiaalien hankkiminen olisi nimenomaan koulutuksen järjestäjän vastuulla ja siten osa valtion järjestelmiä ja budjettia. Tämän tyyppisten ratkaisujen käyttö nostaisi myös Suomen samalle tasolle muiden Pohjoismaiden kanssa, joissa pääosin koulutuksen järjestäjä kustantaa opiskeluun tarvittavat materiaalit.

Miksi selvitys?

Kansalaisaloite vaatii selvitystä kokonaiskustannuksista, ottaen huomioon erilaisia tapoja järjestää opiskelumateriaalien hankinta. Tällaista selvitystä tarvitaan, jotta voidaan vertailla eri järjestelmien kustannustehokkuutta ja saada aikaiseksi **tietoon pohjautuva päätösesitys toisen asteen saavutettavuuden parantamiseksi**. Selvitys olisi looginen seuraava askel, ja olisi myös valiokunnan intressissä tietää millaisista kustannuksista puhutaan milläkin aikavälillä, ja miten voitte toimia **ennaltaehkäisevästi sekä syrjäytymisen että koulutuksen periytyvyyden** kannalta. Tarkoitus olisi, ettei yhtäkään lasta tai nuorta jätetä ilman toisen asteen koulutusta, eikä myöskään epätasa-arvoiseen asemaan omiin ikätovereihin verrattuna.

Siksi FSS toivoo, että sivistysvaliokunta **tukee kansalaisaloitteen läpimenoa** ja että eduskunta laatii perusteellisen selvityksen, ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin ja lakiuudistuksiin lukio- ja ammatillisten opintojen maksullisuuden poistamiseksi.

Lisätietoa:

Bicca Olin
puheenjohtaja, Finlands Svenska Skolungdomsförbund
040 352 5232
bicca.olin@skolungdom.fi